

G'AFUR G'ULOMNING FOLKLORIZMLARDAN FOYDALANISH MAHORATI

UrDU o'qituvchisi

Xajiboyev Kishin.

Annatatsiya: Maqolada Buyuk istedod sohibi G'afur G'ulomning ijodida folklorning, yani folklorizmlarni tutqan o'rni va folklorizmlardan foydalanish mahorati xususida ba'zi mulohazalar.

Kalit so'zlar: Folklorizm, Lof, Askiya, maqol,

Buyuk iste'dod egasi bo'lgan G'afur G'ulom ajoyib shoir, mashhur nasr ustasi, dramaturg bo'lishi bilan birga teran fikrlovchi olim hamdir. Ayniqsa, uning xalq ijodiyoti sohasida bildirgan fikrlari diqqatga sazovordir.

Talantli adib G'afur G'ulom o'zining sermazmun hayoti davomida hamisha xalq ijodiyoti bilan faol aloqada bo'ldi. O'z navbatida uni targ'ib qilib, folklordan o'rganishga ijodkorlarni da'vat qildi. Uning bu boradagi ishlaridan biri «Folklordan o'rganaylik» nomli maqolasidir. Taniqli adib mazkur maqolasida ilgarigi davrlarda xalq ijodiyotining omma orasida keng yoyilgani, oddiy kishilarning undan ma'naviy oziq olgani, uning ijodkorlari va ijrochilari haqida so'z yuritadi. Folklorning yaratuvchisi oddiy xalq ekanligini ta'kidlaydi. Uni xalq hayotidan ajratib o'rganish mumkin emasligini uqtiradi.

Buyuk adib G'afur G'ulom badiiy ijod sohibi bo'lishi bilan birga xalq ijodiyotining faol targ'ibotchisi va ayni paytda to'plovchisi hamda tadqiqotchisidir. Ayniqsa, uning loflar haqidagi bildirgan fikrlari hozirgacha folklorshunoslikda o'z qimmatini yo'qotgan emas. G'.G'ulom oddiy xalq orasidagi talantlarni juda yaxshi bilgan, ular bilan qizg'in suhbat tashkil etgan va o'sha kishilar bisotidagi loflarning nodir namunalarni esida qoldirib, keyinchalik o'z asarlarida foydalangan, ayrimlarini o'z holicha e'lon qilgan. Masalan, adibning «Gilos danagidan tasbeh» kitobida u loflar haqida quyidagicha ma'lumot berib, ayrim namunalarni ham e'lon qilgan.

« Qaysidir bir xalqning qo'shinlari bir ulkan va ko'rkam yong'oq tagida to'kin dasturxonida ustida mast-alast o'ltirar ekanlar. Albatta, endi bu dasturxonda jayron kabobdan tortib Amu laqqasigacha, Ashxabod anoridan tortib, Qahqa uzumigacha, Chorjo'y, Besho'g'izning qovunu tarvuzlarigacha bor edi. Shunda bir arab sarkardasining boshiga «qars» etib bitta

xom yong‘oq tushibdi. (Olmaxonmi, qarg‘ami o‘ynagan bo‘lsa kerak.) Kayfi uchgan sarkardai g‘urra bosh shu yong‘oqni qo‘liga olib, aylantirib ko‘ra boshlabdi. Qarasaki, dasturxonda so‘yilmagan tarvuz ham shunga o‘xshaydi. Shunda she‘r bilan aytgan ekan:

Daraxti g‘o‘z agar ham chun balandi,

Daraxti harbo‘za ollohu akbar.

Ya‘ni:

Yong‘oq daraxti-ku shunchalik baland,

Tarvuz daraxtidan xudo asrasin.

(Tarjimasini o‘zginam yasab tashladim.)

Aytganiki: shu yong‘oq o‘rniga daraxtdan tarvuz uzilib tushsa chilparchin bo‘lardim...

Talantli adib atoqli qiziqchilarimiz merosidan ham boxabar bo‘lgan. U o‘zining “Gilos danagidan tasbeh” kitobida bir qancha qiziqchilar haqida ma‘lumot beradi. Quyida ulardan ayrimlarini keltiramiz.

Isaxon askiya 1896 yilda 90 yoshlarida vafot qilgan. Kasbi muhrgar-muhr o‘yishlik edi. Umrining boshlarida Qo‘qonda, keyinchalik Toshkentda yashagan. Isaxon askiyaning tabiatida o‘tkir yumor, satira ruhi bor edi. Biror mushkul so‘z oldida dovdirab qolmay, juda tez, hozirjavoblik bilan rad so‘zi ayta olar edi.

G‘afur G‘ulom askiyachilar haqida so‘zlar ekan, ularning repertuari haqida ham to‘xtalib o‘tadi. Jumladan, u Isaxon askiyaning “Annaqulbek qozi” hajviyasini keltiradi. Bu hajviyada askiyachining mahorati to‘la namoyon bo‘ladi.

G‘afur G‘ulomning ushbu kitobida yana bir askiyachining kichik biografiyasi berilgan: **Abdulla fonuschi**-halqimiz g‘oyat sevgan, hurmat qilgan, ardoqlagan qiziqchilardan birisi toshkentlik Abdulla fonuschidir. U 1914-yilda 86 yoshda vafot qilgan, uning askiyalari, qiziqchiliklari, boylar, eshonlar, boyvachchalar, mayxo‘rlar, xotinbozlar, amaldorlar ustidan qilgan hajv-hangamalari hali-hali xalq o‘rtasida zavq bilan takror qilinadi, tan berib esga olinadi.

Adibning lof janri haqidagi tadqiqotlari, loflarning mumtoz namunalarini topib ularni tadqiq qilishi fan uchun muayyan yangiliklarni beradi. G‘afur G‘ulom askiya va askiyachilar

haqida ham qimmatli ma'lumotlar to'plagan. Isaxon askiya, Abdulla Fonuzchi, Yusufjon qiziq Shakarjonov kabi ijodkorlar biografiyasi va repertuari haqida adib tomonidan keltirilgan ma'lumotlar o'zining realligi va chuqur ilmiyligi bilan alohida ko'zga tashlanib turadi.

O'zbek xalqining buyuk shoiri G'.G'ulom keng qamrovli ijodkor bo'lib, she'riyatda, nasrda, dramaturgiyada qalam tebratish bilan birga, jurnalistika sohasida va ilmiy ijodda ham faoliyat ko'rsatgan.

“So'z hayot uchun kerak” deb ta'kidlagan G'afur G'ulom xalq tilining barcha qirralariga murojaat qildi, jonli gaplashuv tili elementlari, xalq nutqi, so'z boyligi, iborasi, obrazlari, siyosiy-ijtimoiy, ilmiy va oddiy turmushga oid so'zlarni poeziyaga olib kirdi... Shoir tilining ichki tabiatida, nutq manerasida, intonatsiyasida, uslubida, badiiy-tasviriy vositalarida, umuman poetikasida va leksikasida milliylik namoyon bo'ldi”. Turg'un o'xshatishlarda millat mentalitetining o'ziga xos qirralari, xalqning narsa-xodisalarga nisbatan estetik baho berish xususiyatlari aks etadi. “Bunday yondashuvga go'zallik va mukammallik to'g'risidagi tasavvurlar asos bo'lib, bu millatning ma'naviy olami serqirraligidan dalolat beradi¹”.

Aristotelning yozishicha, inson boshqa jonli mavjudotlardan o'xshatish qobiliyatiga ega ekanligi bilan ham farqlanadi, hatto dastlabki bilimlarni u o'xshatishdan oladi². Inson oddiy so'zlashuv nutqida ham o'xshatishga faol munosabatda bo'ladi. “O'xshatish tafakkurning yangilikni qidirish va kashf etishi borasidagi eng muhim vositalardan biri hisoblanadi³”.

Shoir o'xshatishni xalq orasidan, hayotiy hodisalardan izlaydi va mayin yumorga yo'g'rilgan butun bir tizimdan iborat tashbehni ro'yobga chiqaradi:

Adib ona yurti joylashgan Sharq haqida gapirar ekan, uning go'zalligini ifodalash uchun yana bir salmoqdor jumlagacha jo bo'lgan xalqona o'xshatishni yaratadi:

Hindi qizi manglayi o'rtasiga qo'yilgan,

¹ Усмонов Ф. Турғун ўхшатишларнинг айрим хусусиятлари. // “Ўзбек тили ва адабиёти”. 2019. №4. –Б.54.

² Аристотель. Поэтика. –Т.: “Адабиёт ва санъат”, 1980. –Б. 11 (150)

³ Ёқуббекова М. Ўзбек халқ қўшиқларининг лингвопоэтик хусусиятлари. –Т.: Фан, 2005. – Б.32 (162)

Qizil oltin xol kabi quyosh chiqib gulgun Sharq.

Muallif she'rlarida xalq qo'shiqlariga xos bo'lgan takror usuli ko'p qo'llaniladi. Bu usul she'rdagi ohangdorlikni kuchaytiradi, unda alliteratsiyaga xos musiqiylikni yuzaga keltiradi:

Hammasining gulgul ochgan chiroyi,

Hammasining qo'ltig'ida kitobi,

Hammasining sinflarda o'z joyi,

Hammasining yarqiroq oftobi.

Ushbu xususiyatni quyidagi parchada ham ko'rish mumkin:

Sirdaryodan bu vodiya baxmaldek ko'klam,

Sirdaryodan gunafshaning bag'rida shabnam,

Sirdaryodan jonlilarning vujudida nam,

Sirdaryodan minnatdordir o'zbek, tojik ham.

She'riy misralarda takrorlarning qo'llanilishi ohangdorlik va musiqiylikni yuzaga keltirishidan tashqari shoir fikrini ta'kidlab bo'rtirib ko'rsatishga ham yordam beradi:

Bu erda xalqimizning qudrati bordir,

Bu erda xalqimizning jur'ati bordir,

Bu erda xalqimizning sur'ati bordir,

Quyosh tabassumi erda shabcharoq.

Xulosa qilib aytganda, G'afur G'ulom nasriy hamda she'riy asarlarida ham xalq iboralariga va paremik janrlarga katta e'tibor qaratgan. Muallif xalq tilidan foydalanish bilan birga uni ishlashda, o'zbek adabiy tilini boyitishda ham katta hissa qo'shgan. Ayniqsa, shoir lirik asarlarida ijtimoiy-falsafiy g'oyalarni targ'ib qilgan, o'sha jarayonda she'rlarining ifodali va o'qimishli chiqishida xalq tilining boy leksikasidan unumli foydalandi.